

מבחר מפירוש אברבנאל לחומש במדבר

פרשת בלק

פרקים כ"ב – כ"ה

מהדורה מקוצרת של פירוש אברבנאל

עיצוב, פיסוק וכתרות: יהודה איזנברג
המהדורה כוללת תיקוני נוסח קלים
השאלות הועברו ממקומם והוצמדו לתשובות
כותרות בסוגריים מרובעים הם הוספת הערך

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579
בסוגריים - מספרי העמודים במהדורת ונציה
<http://www.hebrewbooks.org/44335>

אתר דעת תשע"ה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach>

3. במדבר פרק כב, ב-ז

4..... [עניין בלק ובלעם]

4..... [כלחוך השור]

5..... [השליחות לבלעם]

5..... [מה טיבו של בלעם?]

6. במדבר פרק כב, ז-כא

6..... [מי היו זקני מואב וזקני מדין?]

7..... [המפגש בין זקני מואב ומדין לבין בלעם]

8..... [ויבוא אלהים אל בלעם]

9..... [משלחת השרים השנייה לבלעם]

10. במדבר פרק כב, כב-לה

10..... [בלעם והאתון]

11..... [המלאך והאתון]

12..... [המלאך ובלעם]

15..... אמנם מה הוא הנרמז באתון בלעם

16. במדבר פרק כב, לו - פרק כג, יב

16..... [בלק מקבל את פני בלעם]

16. במדבר פרק כג, יג - פרק כד, יג

17..... [הנבואה השניה של בלעם]

19..... [הנבואה השלישית]

20..... עניין הנבואה השלישית

22. במדבר פרק כד, יד עד הסוף

22..... [בלעם נפרד מבלק]

23..... [הנבואה האחרונה: נאום הגבר שתום העין]

24..... [העמים הנזכרים בנבואה האחרונה]

25. במדבר פרק כה, א-י

25..... [ויחל העם לזנות אל בנות מואב]

26..... [בנות מואב או בנות מדיין?]

27..... [ויצמד ישראל לבעל פעור]

28..... [זמרי ופנחס]

במדבר פרק כב, ב-ז

ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

השאלה הא'

[618] באומרו **וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי ויגר מואב**. כי הנה היראה תמשך אחר הראיה, והרואה את הדבר המפחיד הוא הירא, לא שיאמר בעבור מה שראה בלק פחד מואב. והיה ראוי שיאמר וירא מואב ויגר מואב או שיאמר וירא בלק את כל אשר עשה ויגר בלק הנזכר.

השאלה הב'

למה אמר מואב אל זקני מדין **עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו**, ולא היו המואבים חסים על עצמם שהיו בסכנה והיו חסים על שכניהם. **והרמב"ן כתב** אולי ידעו המואבים שציווה השם אל תצר את מואב, והוא זר מאד.

השאלה הג'

באומרו **ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא** כי היה לו לזכור זה בתחילת המאמר, ויאמר: וירא בלק מלך למואב את כל אשר עשה וגו'. ואמרו חז"ל מפני זה, שמינוהו מלך עליהם לצורך שעה. ודרך דרש הוא.

השאלה הד'

למה לא התאמץ בלק ברכב ובפרשים להלחם בישראל, כמלך גיבור חיל, כאשר עשה סיחון ועוג, והלך לבקש קוסם קסמים לקללם. וידוע שלא על מוצא פי האדם יגבר איש, אבל צריכה גבורה וחכמה למלחמה.

תשובה לשאלות א-ד

עד עתה סיפרה התורה את כל התלאה אשר מצאה את ישראל בדרך במדבר עד בואם אל ארץ נושבת, ואל המקום אשר מת שם משה איש האלהים. ועתה ספר הדברים שקרו להם בהיותם שמה במקום שמת קודם מותו.

[עניין בלק ובלעם]

ראשונה יזכור עניין בלק ובלעם. והנראה הוא שכוונת הכתוב הזה הראשון, הלא הוא כדי לתת התנצלות בעד בלק על אשר הלך לקראת נחשים, ולבקש קוסם קסמים ולא התאמץ לבא להלחם בישראל כגיבורים אשר מעולם אנשי השם.

ואמר הכתוב שהיה הסיבה בזה, לפי שעם בלק שהוא מואב היה ירא מאד ופחד מישראל, ולא יעצור כוח להלחם בו. ומה יעשה המלך בהיות עמו ירא ורך הלבב?

וזו שאמר וירא בלק בן צפור, והוא מאמר כולל שראה הדברים אשר יזכור אחר זה, והם ראשונה מה שעשה ישראל לאמורי, רוצה לומר לסיחון ועוג שהיו גיבורים ממואב, שגברה יד ישראל עליהם בגבורה מופלגת ויהרגם ויכבוש את ארצם. וראה ג"כ שגר ופחד מואב מפני הישראלי מאוד, אם מפני כמותו, כי רב הוא, ואם מפני איכותו וזהו ויקץ מואב מפני בני ישראל שקצו בחייהם מפני ששמעו שהיו ישרים זרע ברך ה'.

[כלחוך השור]

והייתה יראת מואב כל כך מהם, עד שהיו אומרים מואב אל זקני מדין **עתה ילחנו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה**. כאומר, וראוי לכם השכנים שתסייעו אותנו להינצל מהעם הזה, לפי שאם יבואו בעתה אחת, ילחנו הקהל הזה מישראל לא לבד אותנו, אבל גם כל העמים אשר סביבותינו, כלחוך השור את ירק השדה, שאין מונעו ממנו כרצונו. וכל זה שזכר הכתוב, היו מהדברים שראה בלק רוצה לומר מה שעשו ישראל למלכי האמורי והפחד העצום שהיה למואבים מישראל עד שכבר היו קוראים לסיוע את מדין. וכראות בלק את כל זה, והוא לא היה אלא מלך למואב בעת ההיא, כי לא היה מולך על עם אחר אלא על העם הירא והמפחד ההוא, וזהו אמרו ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא. רוצה לומר, שלא היה לו מפני זה יכולת לעשות מלחמה. ומפני זה שלח מלאכים אל בלעם בן בעור לקרוא לו, כי חשב שעל ידי חכמתו וקיללתו יחרים וישמיד ישראל.

ויש מפרשים **כלחוך השור**, כי השור לוחך בלשונו, כי אין לו שניים מלמעלה, ומשחית הירק בריר היוצא מפיו. והיה רומז לזה שהיו ישראל נוצחים מלחמותיהם בתפילות ולא בגבורה ולא כמנהג הטבעי. ולכן בקש את בלעם לקללם, שהיה גם כן כוחו בפיו.

ומדין הנזכר כאן לא היה מדין חותן משה, אך היה מבני קטורה, מאותם ששלח אברהם מעל פני יצחק בנו. **ופתורה** אשר על הנהר, הוא ארם נהרים. ואמרו ארץ בני עמו, אפשר שיחזור לבלעם. ואולי שהיה מצאצאי לבן הארמי, ונהרג במדין חוץ מארצו. ואפשר שאמר ארץ בני עמו על בלק, שהיה משם מולדתו, ולכן היה מכיר את בלעם. וחשבו אנשים כי בלעם זה היה בלע בן בעור. ואינו כן, כי אותו היה מלך שם עירו דינהבא.

אמנם בלעם זה היה שם עירו פתורה. ובלע מת שנים הרבה קודם משה, ובלעם זה היה בימיו של משה. הנה התבארו הפסוקים האלו,
והותרו ד' שאלות הראשונות הא' והב' והג' והד'.

השאלה ה'

למה בלק בדברי שליחותו לבלעם, פעם יעשה נצחוננו על ישראל מסופק, ופעם יעשה אותו ודאי מבלי ספק. כי הנה באומרו **אולי אוכל נכה בו** מורה שהוא הניצחון בספק. ובאומרו **כי ידעתי את אשר תברך מבורך** מורה שהיה הניצחון ודאי, שינצחם עם קללתו.

[השליחות לבלעם]

תשובה לשאלה ה'

והיו דברי השליחות **הנה עם יצא ממצרים** וגומר, רוצה לומר ידוע תדע שהאומה הישראלית הזאת התחברו בה שני עניינים לעניין הניצחון והגבורה:

האחד הוא מלאכותי, רוצה לומר הנה עם יצא ממצרים עיר מלאה כשופים ואיצטגניניות ומשם בלי ספק למדו דרכים לנצח.

השני הוא טבעי, כי הם כל כך רבים, שהם מכסים הארץ שלא יוכל אדם להביט בארץ מפני שהם מכסים אותה כולה. והוא יושב ממולי כנגדי פנים אל פנים. וכנגד שני העניינים האלה, לכה נא ארה לי את העם, רוצה לומר בוא אתה בלעם וקלל אותם, אולי אוכל נכה בו ואגרשנו וגומר.

וכתבו המפרשים שנכה בו, כמו הכה בו, והוא שם הפועל. ואין הדבר כן.

אבל אמר נכה בו, אני ומדין. או נכה בו, אני ואתה.

וארה הוא מלשון את המארה ואת המגעת, רצונו לומר אף על פי שהם כל כך רבים, אתה תחסיר ותמעט אותם, כי עצום הוא ממני, רצונו לומר אני בעצמי מבלי עזרתך לא אוכל להם כי הם רבים ועצומים ממני. אבל כאשר אתה בקללותך תחסרהו ותמעטהו, אולי אז אוכל נכה בו אני ואתה, אתה בחכמתך ואני בגבורתי, כי שתי הסיבות יחד יצטרכו כנגדם, אם קיללתך כנגד חכמת מצרים שבידיהם. ואם גבורתי כנגד ריבויים ועצמתם. ואין לך שתאמר שלא תדע לעשות כדבר הזה, כי ידעתי בלי ספק שאשר תברך יהיה מבורך וכן בהפך

והותרה השאלה ה'.

[מה טיבו של בלעם?]

והנה בלעם, פעם יקראהו הכתוב קוסם, שנאמר **ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב**. ופעמים יעיד הכתוב שרוח ה' דבר בו. ולא תאמין לדברי האומרים שמי שיגיד מהעתידות על

פי חכמת הכוכבים יקרא נביא, כי הנה בלעם בלי ספק זכה למעלת הנבואה, וכן דעת **חז"ל**, כי ניבא במדרגה עליונה.

אבל היה אמיתת הדבר הזה, שבראשונה היה קוסם וחכם גדול במשפטי הכוכבים, ויודע לעשות כפי השעות טלסמאות להוריד השפע מהעליונים, לטובה או לרעה על התחתונים. וזהו מה שארז"ל שהיה יודע לכוון השעה שהיה כועס בה הקדוש ברוך הוא, שרצו בזה שהיה יודע לכוון ולבחור השעה שהיה מאדים בבית נשיאותו, ויביטו אליו כוכבים רעים, ובאותה שעה היה עושה טאלסאם להשמיד להרוג ולאבד.

והנה הקדוש ברוך הוא כשרצה לזכות את ישראל בכיבוש הארץ הקדושה וירושתה, ראה לשפוך רוח נבואתו על בלעם, כדי שינבא הדברים העתידיים להיות מהצלחות ישראל, וכל זה כדי שידעו כל הגויים האויבים את ישראל, וישמעו מפיו של בלעם שבגזרת עירן פתגמא ובמימר קדישין שאלתא, שישראל יירשו הארץ, ושה' יעץ ומי יפר. ובזה יירגזו וחלו מפניהם.

הנה אם כן בלעם היה בראשונה קוסם, כי הוא היה אצטגנין גדול מחכמת הכוכבים. הנה היא מכלל הקסם. ומפני שהיה יודע בה הרבה עד יום מותו, נקרא הקוסם והיודע בחכמה ההיא, ידע העתידות. ולכך ידע לברך המבורכים ולקלל המעותדים לקללה, כי האצטגנין אינו פועל הברכה והקללה, אבל יגיד אותה קודם בואה, כפי מה שיורו עליה הכוכבים ממסילותם. אבל בלק חשב שידע בלעם למשוך המציאות אחר רצונו, ואף שלא בטבע במעשה הטלסאם. ולכך שלח לו מלאכיו וקסמים בידם, רוצה לומר הכלים הצריכים לקסם ולטלסמאות, כאלו תאמר כלי הנחושת וזולתם אפוד ותרפים. כאשר נתחדש בבלעם הרוח הנבואי שהיה כפי ההשגחה העליונה, ולא כפי מערכת הכוכבים, היה בלעם רוצה ליחס ענייניו אל הנבואה ואל הבורא יתברך המנבא אותו. ובלק היה מיחס אותו לאצטגנינות, ובזה היה ביניהם המחלוקת: בלעם משתדל תמיד להודיע שהוא נביא השם, ובלק אומר שזה היה כזב, אבל כל חכמתו הייתה בקסם ולא בדבר אחר.

וזה כלל גדול ראוי שיהיה בידך תצטרך אליו בפירוש הפרשה.

במדבר פרק כב, ז-כא

[מי היו זקני מואב וזקני מדין?]

השאלה ה'

אם היו הולכים בשליחות הזה זקני מואב וזקני מדין, כמו שאמר **וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם**, למה זה לא זכר הכתוב עוד דבר מזקני מדין? והסימן שארז"ל שהיה ביד זקני מדין לא נזכר בכתוב. ודברי הרמב"ן בזה הם כמתנבא.

תשובה לשאלה ו'

חכמינו זכרונם לברכה נתנו טעם, אם הלכו זקני מדין עם זקני מואב, למה לא זכר הכתוב עוד דבר מזקני מדין, אלא משרי מואב בלבד. ואמרו, שנטלו זקני מדין קסם וסימן בידם. אם יבא בלעם בפעם הזאת הראשונה, יש בו ממש. ואם לאו - אין בו תועלת. ועניינם הוא, שזקני מדין שמעו כבר שבלעם היה מתפאר בנבואה, ולכך אמרו: אם הוא יבוא עמנו בפעם הזאת, מורה שראה בחכמתו שיוכל לעשות רצוננו להועיל לעצמו, ולכן יש בו ממש. ואם ידחנו בדברי נבואתו, לכו יקבץ און לו, שראה שלא יוכל להועילנו, ולכן ישליך התנצלותו ע"פ ה' ונבואתו. ומפני זה כשהשיבם בלעם לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי, חזרו להם למדין.

והנכון בעיני, שמלאכי בלק היו מואביים לא מדיניים, כי למה ישלח מלך מואב מלאכים מארץ נכריה. ולא אמר הכתוב וילכו זקני מואב וזקני מדין אל בלעם, כי לא הלכו זקני מדין. אבל יאמר הכתוב שעמדו בעצה זקני מואב עם זקני מדין, כשאמרו זקני מואב אליהם עתה ילחנו הקהל, ומן העצה ההיא הסכימו שבלק ישלח אל בלעם לקללם. וזקני מדין הלכו לעשות להם קסמים אחרים בארצם, וזהו שאמר וילכו זקני מואב, רוצה לומר אל בלעם. וזקני מדין הלכו וקסמים בידם, לעשות אותם בארצם. ועל זקני מואב לבדם אמר ויבואו אל בלק וידברו אליו דברי בלעם, כי שלוחי בלק היו לא שלוחי מדין.

והותרה בזה השאלה הו'.

והרב רבי משה בר נחמן כתב שזקני מואב וזקני מדין הלכו ממואב, כמו שהעיד הכתוב. ועברו במדין, כי הוא היה הדרך אל עיר בלעם, ושם נשאר זקני מדין. והלכו זקני מואב אל בלעם, וגם נכון הוא.

[המפגש בין זקני מואב ומדין לבין בלעם]

השאלה הז'

אם בלעם אמר אל שלוחי בלק אמיתת התשובה האלהית, מאן ה' לתתי להלוך עמכם, למה זה שינו שרי בלק הדברים ואמרו אל בלק **מאן בלעם הלוך עמנו**, והיה להם לומר מאין ה' לתת בלעם להלוך עמנו.

השאלה הח'

אם הוא יתברך הרשה את בלעם ללכת, ואמר לו **אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם**, איך אחרי שהלך נאמר **ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו** והוא לא הלך אלא ברשותו ובמאמרו.

השאלה הט'

למה מנע השם את בלעם מהיותו מקלל את ישראל. ומה איכפת להם קללתו אם השם יברך את עמו בשלום.

וכתב **הראב"ע**, שהשם ידע שהיו ישראל עתידים לחטוא בשיטים, והמגפה שתיפול בהם עליו. ואלו היה בלעם מקלל ישראל, יחשבו האומות שבעבור קללתו מתו שמה.

אבל התשובה הזאת אינה מספקת, כי הנה התורה אמרה **ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם**, וזה מורה שלולי רחמי השם היו קללותיו מתקיימות. וכן בדברי הנביא, **עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור**. וכן יהושע כשהזכיר הנסים הגדולים אשר עשה השם לישראל, זכר בתוכם הנס הזה, והוא המוכיח שלולי רחמי השם היו קללות בלעם מכלות את ישראל.

תשובה לשאלות ז'ט'

ובלעם השיבם **לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי**, רוצה לומר שאין הדבר כבר תלוי בקסם ובאצטגנינות, כמו שהיה עד עתה, כי הנה נתחדש ענייני ביתר שאת ומעלה, ואני נביא לה'. ולפי שנבואתי תבוא בחלום הלילה, לכן לינו פה הלילה, והשיבותי אתכם דבר בבוקר, כאשר ידבר ה' אלי בנבואתי.

והנה אמר אחר זה **וישבו שרי מואב עם בלעם**. והיה די שיאמר הכתוב ויעשו כן, להגיד ששלוחי בלק לא ידעו מי ה' אשר ידבר אתו, ולכך אמרו בלבם לא נזוז מכאן עד שיבוא ה' לדבר עמו, ונראה מי הוא המלאך הדובר עמו. וזה שאמרו **וישבו שרי בלק עם בלעם**, כי נדבקו ונתחברו אליו שמה לראות זה.

[ויבוא אלהים אל בלעם]

ואמר הכתוב **ויבוא אלהים אל בלעם**. להודיע שאע"פ שהיו השלוחים שם עמו, לא באה הנבואה מאת האלהים כי אם לבלעם, לא לשרי מואב. והוא על דרך והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה.

והנה אמר השם לבלעם, **מי האנשים האלה עמך**, לא לשאול ממנו מי הם ולמה באו, כי ידוע היה. אלא כמוכיח לבלעם, כי אחרי שיצא ממדרגת הקסם ובא למדרגת הנבואה, מה לו עם האנשים הבאים לקסום קסמים, וזהו מי האנשים האלה עמך, הלא ידעתי כי האנשים האלה לא ישוטטו לבקש את דבר ה', והם מהגויים שאל מעוננים ואל קוסמים ישמעו. ומה להם עמך, האם לקסום קסמים באו אליך כבראשונה?

והוא כמו שיקרה לאדם שישא אשה זונה מן ההפקר, והזהירה לא תהיי עוד לאיש, אחר אשר לקחתך לי לאשה. כי הנה אחר כך בבוא האיש בביתו, אם ימצא אנשים מדברים עם האשה, יחשוב בלבו שזנוניה הם דורשים, לכן ישאלה מי האנשים האלה עמך.

כן אמר יתברך לבלעם על עניין הקסמים. ובלעם השיבו בסיפור אמיתת הדבר, כמו שאמר **בלק בן צפור וגומר**. ועל זה אמר לו יתברך, לא תלך עימהם לא תאור את העם כי ברוך הוא. כלומר, לא תלך עימהם, לפי שאני מודיעך שלא תאור את העם ולא תוכל לקללם, בעבור שברוך הוא. ואם בהשגחתי אני ברכתיו, איך יקללוהו מערכות השמים, כי ההשגחה העליונה תבטל מערכת השמים ולא יתהפך.

אמנם בלעם ברשעתו לא הגיד למלאכי בלק כל דברי השם. כי אם היה אומר להם מאמר **לא תאור את העם כי ברוך הוא**. אולי בלק לא היה פוצר עוד על הליכתו. אבל אמר אליהם בלבד **מאן ה' לתתי להלוך עמכם**, ולכך נשאר באפשרות אולי ייתן רשות ללכת עם שרים אחרים. ולפי שמלאכי בלק לא היו מאמינים בנבואתו, והיו חושבים שלא יהיה לבלעם כי אם ידיעת הקסם כתמול שלשום, ושהוא להתגדל היה אומר שהיה נביא והשם מדבר עמו, לכן כאשר שבו אל בלק, לא אמרו לו מאן ה' לתת את בלעם להלוך עמנו, כאשר אמר אליהם בלעם. אבל אמרו מאן בלעם הלוך עמנו, רוצה לומר שהוא מעצמו לא היה חפץ להלוך עמהם.

[משלחת השרים השנייה לבלעם]

ולכך שלח אליו בלק שרים אחרים רבים ונכבדים מהראשונים, ושלה לומר לו אל נא תמנע מהלוך אלי, כלומר אל תייחס מניעת ההליכה לה', כי אתה הוא המונע עצמך ממנה, כיון שאני שולח עתה שרים אחרים נכבדים, אל נא תמנע עצמך מהלוך אלי. ולכך אמר כי כבד אכבדך מאוד, וזהו לעניין הפירעון, וכל אשר תאמר אלי אעשה, לעניין ההנהגה. ולפי שבלק ושלוחיו היו מכחישים נבואת בלעם, אמר בחמה ובקצף גדול, אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב, וזה לעניין השכר, לא אוכל לעבור את פי יי אלהי, רצונו לומר אלהי הדובר בי ומנבא אותי, לעשות קטנה או גדולה. ורמז קטנה, ההליכה שמה, כי הוא דבר קטון. ורמז בגדולה על הקללה.

אמנם יעצם שילונו שמה לדעת מה יוסיף ה' דבר בעניין הליכתו, ואז בא לו בחלום הנבואי, ואמר: אם לקרוא לך באו האנשים, קום לך אתם, ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר. ועניין זה המאמר, שהוא יתברך אמר לו בראשונה לא תלך עימהם, לא תאור את העם, שהם שני דברים: ההליכה והקללה, ששניהם מנע ממנו. והנה בלק השיבו, אל נא תמנע מהלוך אלי, רוצה לומר לפחות אל תמנע מלכת ולבוא אלי, ונתראה פנים ונדברה יחד. ואם לא תרצה לקלל, לא תקלל, אבל ההליכה לפחות אל תמנע אותה.

ומפני זה אמר יתברך כשבקש בלק ההליכה שמה עכ"פ, אם לקרוא לך באו האנשים, כלומר שאינם מבקשים ממך אלא שתלך לשם בלבד, קום לך אתם, ותקבל מבלק שכר ההליכה. ואמנם בעניין הקללה לא תדבר דבר, כי הנני מודיעך שאין הדבר ברשותך וברצונך, אבל

הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר. רוצה לומר, אם לברכם או לקללם או לשתוק מזה ומזה.

הנה התבאר מזה, שאין זה הדיבור מחולף ולא סותר, במה שדיבר לו בראשונה, ושלא הרשה השם יתברך לבלעם ללכת לקלל, כי אם ללכת בלבד. ובלעם היה לו להבין מזה, שלא היה הקדוש ברוך הוא חפץ שיקלל את ישראל, ומה תועיל אם כן הליכתו. והיה לו לדבר באר היטב אל המלאכים לאמור, הלוך אלך עמכם אפס כי לא תהיה תועלתכם ולא תרוויחו במעשיכם ולא בבקשתכם כלל. והוא לא עשה כן, אבל אמר אל מלאכי בלק שכבר הרשהו האל ללכת עימם. ולכן ויחר אף ה' כי הולך הוא. כי חרה אפו בו בהיותו בוחר וחפץ בהליכה, בדעתו שהיא לא תצלח.

והנה מנע השם את בלעם מלקלל את העם, ורצה שעכ"פ יברך אותם, לא מפני שצדקת האבות וזכותם וזכות מעמד הר סיני יוכל בלעם להשחית, ושפתי כסיל יבלעם. אלא מפני שהיה עניין בלעם בברכה ובקללה מפורסם מאוד בין האומות, כשואל דבר מאת האלהים. וכמו שאמר בלק **כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יאר**. ואם היה בלעם מקלל את ישראל, היו גויי הארץ בוטחים בקללתו ומתאמצים להילחם בישראל על משענת קללתו. אמנם כשישמעו מדבריו שהקב"ה מונע מהם הקללה, ומודיע כי ברוך הוא, יכירו וידעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ, כי שם ה' נקרא עליהם, ויחשבו שהייתה הצלחת ישראל מאת ה' מן השמים, ושהיא בגזרת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתא, ומי יאמר לו מה תעשה, ולא יקום בהם עוד רוח להלחם בישראל.

ובזה הועיל עניין בלעם וברכותיו לישראל מאוד, וזהו מה שאמרה רחב למרגלים ששלח יהושע, **ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וגו'**. ומאין ידעה כל זה האשה ההיא, שה' אלהיהם הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת? אלא מדברי בלעם ונבואותיו. ולכן נחשב הדבר הזה לחסד גדול שעשה השם לישראל.

והותרה במה שפירשתי בזה השאלה הז' והח' והט'.

במדבר פרק כב, כב-לה

[בלעם והאתון]

ואני לפרש הפרשה כפי פשוטה באתי.

ואומר שדעת בלעם בהליכתו היה שדרך ההשגחה תהיה זולת דרך המערכה השמימית, ושאלו זה וזה יתקיים:

כי השם יתברך יברך את העם הישראלי, וייתן לו ברכת טוב בהשגחתו.

ולא ימנע מפני זה שכפי הוראות הכוכבים יבואו גם כן עליהם צרות רבות ורעות ומגפות, ותתקיים משפט המערכה. ומעשה ההשגחה גם כן.

ובעבור זה בחר בהליכה, בחשבו שכפי חכמתו העתידות לבוא על ישראל מפאת הסדר השמימי, או חורבן או גלות בזמן מהזמנים, ויגידו לבלק, ובזה ימלא שאלתו וייתן לו שכרו. ולפי שהייתה בזה מחשבתו רעה, לכן **יחר אף ה' כי הולך הוא, ויתיצב מלאך ה' בדרך** וגומר. ולא יצא המלאך ההוא להרוג את בלעם כמלאך ה' אשר יצא והכה במחנה מלך אשור, כי לא היה בלעם בן מות, כיון שהלך בדבר השם וברשותו. ולא רצה גם כן למנעו מן ההליכה, כי כמו שפירשתי השם חפץ למען צדקו, שילך בלעם ויברך את ישראל, ויפרסם בקרב הגוים אהבת השם לעמו וההצלחות העתידות לבוא עליהם. ומפני זה בכל הנבואות שראה והגיד מהאומות שיכלו ויהיו עדי אובד, לא זכר לא גלות ולא חורבן שיבוא על ישראל, כי השם העלימו ממנו ולא הגידו לו מפני הסיבה שזכרתי.

[המלאך והאתון]

השאלה הי'

באומרו **ותרא אתון את מלאך ה'**, כי איך יתכן שהאתון תראה בעיניה את מלאך ה' הרוחני, כי הנה בלעם איש ונביא לא ראה אותו, ואיך תראהו האתון. וכבר כתב **המורה** בפמ"ב ח"ב שהמלאכים אינם מושגים אלא במראה הנבואה.

השאלה הי"א

אם הייתה ראיית מלאך ה' בדרך פלא כמו שהיה דיבורה גם כן בפלא, מה היה תכלית הפלא ההוא ותועלתו, כי הנה הקדוש ברוך הוא לא יחדש מופת אלא על צד ההכרח, ולא מצאנו בזה תכלית אחר, אלא שדיבר המלאך אל בלעם, וזה כבר היה אפשר שיאמר לו מבלי שתראה האתון את המלאך, ולא שתדבר כלל.

השאלה הי"ב

למה זה כמו שבעניין הדיבורים נאמר ויפתח ה' את פי האתון, לא נאמר כן בראייה, ויגל ה' את עיני האתון. ויותר קשה מזה שבראות בלעם, נאמר ויגל ה' את עיני בלעם, ולא נאמר ככה באתון שגילה השם עיניה לראות המלאך.

תשובה לשאלות י-י"ב

אבל יצא מלאך ה' לשטן לו בדרך, רוצה לומר להסיר מלב בלעם המחשבה שהיה עמו להגיד העתידות הרעות שיבואו על ישראל, ולהודיע לבלעם שאין בידו לדבר כי אם מה שירצה השם, כי מה' מענה לשון, והוא אשר שם פה לאדם. כי הנה פיו ולשונו תהיה כפי אתונו

שדברה על דרך הפלא, מה שלא היה בטבעה לדבר. ולהודיעו עוד שהמערכה השמימית לא תתפשט ולא תתקיים, אלא במה שאין ההשגחה העליונה סותרת אותה. אבל בדברים המושגחים, אין כוח במערכה להטות ההשגחה או ללחוץ אותה, כי עצת ה' היא תקום על כל פנים.

ועל היסוד הזה ראה דברי הפסוקים. אמר שיצא מלאך ה', שליח השגחתו, בדרך לשטן ולרמות את בלעם במחשבתו. והוא בלעם היה מחשב בענייניו רוכב על אתונו הרגילה אצלו לרכוב עליה, ושני נעריו עמו. ואמר זה להגיד ששרי מואב היו הולכים לפניו נפרדים ממנו, כדי שלא יפריעו התבודדותו. והנה המלאך נראה שמה בצורת אדם נורא מאוד, וחרבו שלופה בידו כאיש מלחמה יעיר קנאה.

ולא יקשה ג"כ נטיית האתון ממנו, כי הבעלי חיים בראותם פתאום אדם בדרך, וחרב שלופה בידו, חרוד יחרדו. ולכן לא אמר ויגל ה' את עיני האתון, כי בידוע שהיו עיניה פתוחות, ובהיות הצורה המבהילה נגד פניה, אין ספק שייראה, כפי טבעה.

אבל אמר בדיבור **ויפתח ה' את פי האתון**, לפי שלא היה לה הדיבור בדרך טבעי, מה שלא היה כן ראיית הצורה אשר כנגדה. אבל בבלעם נאמר ויגל ה' את עיני בלעם, לפי שבדרך פלא מנע השם מבלעם ראיית המלאך ההוא בהיותו שמה באותה צורה. ולכך אמר ויגל ה' את עיני בלעם, שעד עתה היו סתומים ואין רואה, כדי שימשך בין האתון ובלעם מה שנמשך. ועתה גלה אותם, והנה הייתה התלבשות המלאך באותה צורה, כדי שתראה האתון את המלאך ותפחד ממנו, באופן שתמשך ממנו מה שנמשך לדבר האתון מה שדברה על דרך הפלא. ובלעם יתן אל לבו, שפיו ולשונו ביד השם, למנעו מהקללה ולחייבו לברך כחפצו כאשר עשה לאתון הזאת הבלתי מדברת.

והנה התבאר שראתה האתון את מלאך ה'. להיותו בלבוש וצורה אנושית, ושלא היה תכלית זה הפלא בלבד שיאמר המלאך לבלעם הדברים אשר אמר, אלא להודיעו שפיו ולשונו ביד השם הם.

והתבאר למה לא אמר ויגל ה' את עיני האתון ותרא, כאשר אמר בדיבור **ויפתח ה' את פי האתון**, וכמו שנאמר לעניין ראיית המלאך **ויגל ה' את עיני בלעם**.

והותרו בזה השאלות הי' והי"א והי"ב.

[המלאך ובלעם]

השאלה הי"ג

בשאלת המלאך לבלעם, על מה הכית את אתונך. כי הנה תשובתו הייתה מבוארת, בעבור שנטתה מן הדרך, ותלחץ רגלו אל הקיר ותרבץ תחתיו. והיה לו למלאך לשאלו על מה יצאת לקלל את ישראל, לא שיוכיחוהו על הכאת האתון שהיה בדין. ומה מוטל עניין האתון על המלאך לתבוע עלבונה.

השאלה הי"ד

באומרו **הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי** כי למה יצא לשטן, והלא ברשות גבוה הלך. ואם היה המלאך מדבר עם בלעם, למה אמר כי ירט בלשון נסתר, והיה לו לומר כי ירט הדרך לנגדי, שהעווה בלעם הדרך.

השאלה הט"ו

באומרו **אולי נטתה מפני כי עתה גם אותך הרגתי** וגו' כי היה לו לומר **לולי** נטתה מפני. ועוד, שאיך תלה ההריגה והחיות בנטיית הדרך' כי הנה אם היה בלעם על הליכתו חייב מיתה, אף שתטה האתון אשר הוא רוכב עליה מן הדרך לא יהיה פטור. ואם לא היה בן מות, איך אמר גם אותך הרגתי, למה יומת מה עשה.

השאלה הט"ז

בתשובת בלעם **חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך**. כי היה לו להתנצל על הכאת האתון, שטען לו המלאך, ועל הליכתו שהלך ברשות השם ודברו, ולא היה החטא שלא ידע כי הוא ניצב לקראתו, כי אף שידע שניצב שם, מאחר שהשם אמר לו אם לקרא לך באו האנשים **קום לך אתם**, מה החטא שחטא בהליכה.

תשובה לשאלות י"ג – ט"ז

ועם היות שהיה המלאך יודע שבלעם לא ראה אותו עדיין, הנה כדי להוכיחו הראה עצמו כאלו היה חושב שבלעם ראה אותו עומד בדרך על רגליו, ושהאתון עם היותה ב"ח בלתי מדבר, לא רצתה לעבור לפניו כדי לחלוק לו כבוד. ובלעם בזדון לבו גאה וגאון ודרך רע, לא חלק לו כבוד, והשתדל לעבור לפניו רוכב על אתונו, ולא ירד מעליה, ולא הטה מן הדרך, ולא השתחוה לו, כמו שהיה ראוי לעשות למלאך האלהים היושב שמה.

ומפני זה הוכיחו: על מה הכית את אתונך, כלומר על מה היית כל כך זדוני שהכית את אתונך לעבור לפני, והקלת בכבודי. ואם כן לא הוכיחו המלאך על ההליכה, כי בדבר השם הייתה. אבל הוכיחו על היותו רוצה ומשתדל לעבור רוכב על אתונו לפני מלאך האלהים העומד למטה בארץ, כי כן לא יעשה לשר וגדול בהיותו בדרך על רגליו, שיעבור עליו איש רוכב על אתונו ולא יכבדהו.

ועל זה אמר לו, **הנה אנכי יצאתי לשטן**, רוצה לומר על היותך משתדל לעבור לפני עם האתון, אלא **כי ירט הדרך לנגדי**, רוצה לומר שהאתון אשר זכר ירט ועוות ונטה הדרך כנגדי. ואמרו **ותראני האתון ותט לפני**, הוא מכלל התוכחה בדרך קל וחומר. כאומר, והנה האתון הבלתי מדברת הזאת ראתה אותי, ונטתה לפני זה שלש פעמים, ואיך אתה בלעם בעל שכל ונביא, לא ראית ולא נטית מפני כמו האתון.

הנה אם כן אמרו **כי ירט הדרך לנגדי**, מלת **כי** תשמש בלשון **אלא**, שהוא אחד מארבעה שימושי. ואמר ירט בלשון זכר, כנגד האתון שהיא נקבה, כי כן דרך הכתוב פעמים רבות. ולפי שמהאתון לא ראה המלאך כי אם הנטייה בלבד, שיחס לכבודו. ואולי שנטתה מפני סיבה אחרת, לכן אמר **אולי נטתה מפני**, כאומר אני ראיתיה שנטתה, אולי שנטתה מפני ובעבורי. ואולי שהייתה לסיבה אחרת. ואמרו **כי עתה גם אותך הרגתי ואותה החייתי** ענינו, כי עתה אם לא נטתה האתון, והיית עובר על פני אתה רוכב עליה, הייתי הורג אותך ואותה החייתי, כיון שנמצא בה בהיותה בלתי מדברת מוסר ודרך ארץ יותר ממה שנמצא בך.

ומלת גם שאמר **גם** אותך הרגתי, רוצה לומר לא בלבד שערכתי אותך, אבל גם מלבד העיכוב הייתי הורג אותך.

ולפי שהייתה התוכחה הזאת בנויה על יסוד בלתי אמיתי, שבלעם ראה את המלאך והשתדל לעבור לפניו רוכב על האתון בגאווה ובזז, לכן השיבו בלעם לעניין התוכחה ההיא, **חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך**, רוצה לומר, באמת חטא פלילי היה זה להשתדל לעבור לפניך כדרך רוכב על האתון. אבל היה השתדלותי בזה לפי שלא ידעתי כי אתה נצב לקראתי שמה, כי לא ראיתך.

ולפי שהרגיש בלעם שעל כל זה היה מהמלאך תואנה לערער על הליכתו, לכן אמר **אם רע בעיניך אשובה לי**. כי ידעתי כי הוא עיקר בואך הנה, לא להוכיחי על עברי עם האתון לפניך. והמלאך הודיעו שלא בא למנוע ממנו ההליכה, אלא להשריש בלבו שעל כל פנים ברצונו ועל כורחו ידבר מה שירצה האלהים, כאשר דברה האתון מה שלא היה בטבעה. ולכן לא ישתדל בדבר אחר, כי לא יעלה בידו.

ואין זה צווי אלא הודעה שהודיעו שכן יהיה בלי ספק.

הותרו במה שפירשתי השאלות הי"ג והי"ד והט"ו והי"ו.

השאלה הי"ז

איך לא ראו את המלאך שרי מואב שהיו הולכים עם בלעם, וגם שני נעריו שהיו עמו. אם נראה המלאך בלבוש גשמי כדמות אדם, כדברי חכמי הקבלה, היה ראוי שכולם יראו אותו. ואם נראה במראה הנבואה, איך הגיעה האתון להשגה זו.

השאלה הי"ח

למה זה נטתה האתון שלוש פעמים, והכה אותה בלעם שלוש פעמים, לא פחות ולא יותר מזה המספר, כי בלתי אפשר הוא שלא יהיה זה לסיבה ורמז, ראוי ונכון כפי העניין.

השאלה הי"ט

על מה יצא מלאך ה' לבלעם בדרך, כי הנה הוא לא אמר לו אלא דוגמת מה שאמר לו יתברך, כי הוא אמר לו אם לקרוא לך באו האנשים, **קום לך אתם. ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה.** והמלאך כזה בעצמו אמר לו, **לך עם האנשים, ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר.** והייתה אם כן ביאתו לבטלה.

תשובה לשאלות י"ז – י"ט

וחז"ל אמרו שהאתון כשדברה מתה. וראוי להיות כן, כי הנה כשדברה בהכרח נחלף מזגה ונפסד טבעה החמורי, ונתחדש בה מזג נאות לדיבור, ולא נשארה עוד חמור. והנה שרי מואב לא היו יודעים דבר מזה, כי הם הלכו לפני בלעם בדרך, כדי שיישאר יחידי להתבודדותו. וגם שני נעריו של בלעם שהיו עמו, להיותם חסרי התבונה, לא ראו המלאך. אפשר ששמעו דברי האתון, ואין להתפלא, כי המלאכים בלבושיהם לא ישיגו אותם אלא שלמי היצירה, והמוכנים לקבל השלמות ההוא. הנה אם כן, כפי עדות תורה האלהית, נעשו בזה כמה מהפלאים: אם בהתלבשות המלאך, ואם בראיית המלאך אותו עם כל גסותה, ואם בדיבורה, ואם בהימנעות בלעם מראייתו עד שנגלו עיניו.

אמנם מה הוא הנרמז באתון בלעם

ובמלאך ה' ושאר העניינים שבפרשה? יש בדעתי, שבלעם בהיותו מקדם אצטגנין וקוסם קסמים, ועתה מקרוב נחה עליו רוח נבואית, **ידע מהיותו אצטגנין** דרך הדברים המסודרים **ממערכות השמים**, וכפי מה שזכר הכוכבים ממסילותם.

ידע ממה שהוא נביא, שיש דרך אחרת מההנהגה, והוא **דרך ההשגחה האלהית**. אבל **נסתפק** אם ההשגחה תשנה המערכה השמימית, או להפך, שהמערכה השמימית תתקיים על כל פנים, וההשגחה תבוטל ותשתנה במקום שיש גזרה חרותה שמימית.

והיה מסופק בזה בעניין ישראל, לפי שאמר לו **לא תאור את העם כי ברוך הוא**, כאלו ידוע לפניו שאם יקללם ויוריד שפע מהכוכבים בקללתם ע"י הטלסמאות, תבטל ברכתם המושגחת, ושעל כן היה רוצה השם שלא יקללם.

וכאשר היה ההתגלות של המלאך ודיבור האתון, אז גלה ה' עיני בלעם, וירא את מלאך ה'. ואז האמין בשלמות כי עצת ה' היא תקום, **והשגחתו תבטל את המערכה**. אבל המערכה לא תבטל בשום צד את ההשגחה.

והותרו השאלות הי"ז והי"ח והי"ט.

במדבר פרק כב, לו - פרק כג, יב

[בלק מקבל את פני בלעם]

לו וַיִּשְׁמַע בְּלָק כִּי-בָא בַלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל-עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר-עַל-גְּבוּל אֲרָנָן אֲשֶׁר בְּקִצְהַ הַגְּבוּל:

סיפר הכתוב, שבלק הלך לקבל את פני בלעם בקצה גבול ארצו, שהוא כבוד גדול שיעשה מלך אחד לאיש אשר ישלח בעדו. ולפי שבלעם היה מתפאר שהוא נביא לה', ובלק היה חושב שאין הדבר כן כמו שהודעתך, אמר לו: **למה לא הלכת אלי, האמנם לא אוכל כבדך?** כלומר, האם חשבת שלא אוכל לכבדך ולפרוע שכר הליכתך כראוי? ובלעם השיבו, שאין הדבר בידו כי אם בנבואתו.

ואמר הנה באתי אליך. כאומר שני דברים הם שעליהם אקח שכרי.

הראשון, הוא הביאה וההליכה עד כאן. וזו כבר עשיתי אותה, וזה שאמר הנה באתי עתה. **ואולם השנייה** שהוא המעשה בפועל, כלומר לקלל את העם, לא תחשוב שהוא בידי כמו הביאה. וזהו **היכול אוכל דבר מאומה**, הודעתי למלאכך שהדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר.

והנה העלהו בלק ראשונה בבוקר אל במות בעל, שהוא מקום גבוה מאוד, ובלעם אמר **בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אלים**.

במדבר פרק כג, יג - פרק כד, יג

יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּלָק לֵךְ-נָא אִתִּי אֶל-מְקוֹם אַחַר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אָפֶס קִצְהוֹ תִרְאֶה וְכֹלֹ לֹא תִרְאֶה וְקִבְנוּ-לִי מִשָּׁם:

[623] כאשר ראה בלק שלא היה רוצה בלעם בעינו הרע לקלל את ישראל, ביקש ממנו שילך עמו אל מקום אחר, נקרא שדה צופים, שהצופים היו רואים משם הדברים הבאים מרחוק, והוא ראש הפסגה. ואמר **וקבנו לי משם**, רוצה לומר אף על פי שבנבואותיך מפאת ההשגחה לא תראה בהם דבר, אתה בחכמתך קבנו וקלל אותו משם, מאותו מקום שהוא נכון למועדי רגל שלהם.

יד וַיִּקְחֵהוּ שָׂדֵה צְפִים אֶל-רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בְּמִזְבְּחָם: טו וַיֹּאמֶר אֶל-בְּלָק הֲתִיַּצֵּב כֹּה עַל-עֲלֵתְךָ וְאֲנֹכִי אֶקְרָה כֹּה:

ובעבור שהיה הפעם הזאת מבקש הקללה כפי הסיבה השמימית, אמר ויבן שבעה מזבחות ויעל פר ואיל במזבח, שחוזר לבלק. עם היות שבשאר הפעמים בלעם היה אומר לבלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והעלה עולות מספר כולם.

ולכך אמר לו בלעם התייצב על עולתך, שבזה ידעתי שדעתך נוחה ותקוותך רבה. ואמרו ואנכי אקרה כה רצונו לומר ואנכי אכין עצמי כדי שיקרא השם לקראתי.

טז וַיִּקְרַח ה' אֶל-בִּלְעָם וַיִּשְׁם דְּבַר בְּפִיו, וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל-בְּלָק וְכֹה תִּדְבֹר:

והוא מה שאמר ויקר אלהים אל בלעם וישם דבר בפיו כי הייתה מלתו על לשונו. והנה כנתה התורה את נבואת בלעם בלשון מקרה להודיע שלא הייתה נבואתו דבר עצמי כנבואת משה שהייתה במדרגת עצם ונבואת בלעם הייתה במדרגת המקרה.

יז וַיֵּבֵא אֱלֹהֵי וְהִנֵּה נֹצֵב עַל-עֲלֹתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אֵתוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ בְּלָק מַה-דְּבַר ה':

והנה בלק בבא בלעם אליו אמר לו מה דבר ה' רצונו לומר מה הדבר שהודיע ה' אותך מהגזרה השמימית. ואולי שאמר זה כמלעיג על נבואתו, כלומר אל תאמר גם עתה בברוך בשם ה'.

[הנבואה השניה של בלעם]

ולפי שבלק היה מכחיש ומבזה נבואת בלעם השיבו בלעם גם כן בזדון:

יח וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוּם בְּלָק וּשְׁמַע הָאֲזִינָה עֲדֵי בְּנֵי צִפֹּר:

קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור רוצה לומר קום ממקומך ובא אלי לשמוע דברי כי דברי אלהים חיים הם.

והייתה כל הנבואה הזאת השנית תוספת הודעה לבלק, שישראל יכבשו את הארץ וינצחו את המלכים שילחמו עמם, ויהרגום. ויזכו ישראל לנבואה וליושר המידות. ועם זה הודיעו שהם מונהגים על ידי ההשגחה האלהית, ולכן לא יפעלו בהם קסמים ונחושים ועניני המערכה השמימית.

יט לא אִישׁ אֵל וַיִּכְזַב וּבֶן-אָדָם וַיִּתְנַחֵם הוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבֵּר וְלֹא יִקְיַמְנָה:

וזה שאמר לא איש אל ויכזב כלומר אתה בלק אמרת וקבנו לי משם, הנה זה בלתי אפשר הוא לא מצד האלוה ית' ולא מצדי. אם מצד האל, כי לא איש אל ויכזב בדבריו. ואין הוא בן אדם שיתנחם ממה שאמר, ויאמר חילופו. ולכן הוא אמר ולא יעשה!? שיקללם ולא יברכם. ואם הוא דבר להרבות אותם ולהצליחם, ולא יקימנו!? הרי לך שמצד האל אי אפשר זה.

כ הִנֵּה בָרַךְ לְקַחְתִּי וַיְבַרְךְ וְלֹא אֲשִׁיבָנָה:

ואמנם מצדי ובחינתי הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה רוצה לומר אני בלעם קיים בדיבורי ובלתי משתנה ולכן כיון שברך לקחתי והתחלתי לברכם, בהכרח אוסיף בברכותי כהנה וכהנה ולא לשוב מהברכה לקללה.

כא לא-הִבִּיט אֵן בְּיַעֲקֹב וְלֹא-רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי עַמּוֹ וַתְּרוּעַת מִלְּךָ בּוֹ:

ונתן הסיבה בשתי הבחינות שזכר, אם מהשם באומרו לא הביט און ביעקב, כלומר ותדע למה הקדוש ברוך הוא לא יתנחם מן הטובה אשר דבר טוב על ישראל, לפי שהם צדיקים וטובים ולא הביט השם און ולא ראה עמל ופשע בהם. ומפני זה ייטיב להם, ויהיה תמיד ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, כי הוא יתברך יריע אף יצריח על אויביו יתגבר.

כב אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו:

כי בעבור זה אל מוציאם ממצרים, עם היות שתועפות ראם יש לו למצרים, כי בהיות תרועת המלך ה' לישראל יצאו ממצרים ביד חזקה.

**כג כי לא-נחש ביעקב ולא-קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה-פעל אל:
כד הן-עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד-יאכל טרף ודם-חללים ישטה:**

ואמנם בבחינת בלעם נתן הטעם למה ברך לקח וברך ולא ישיבנה באומרו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, רצונו לומר לא יפעל ולא יחייב בישראל הניחוש והקסם ומשפטי הכוכבים, לפי שהם מונהגים כפי הנהגה העליונה, עד שמפני זה כל דבר לא יחד מהם בנבואתם. וזה שאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. רוצה לומר: בעת אחד, שהוא החלק הקצר מהזמן, יאמר בנבואה לישראל מה פעל בעולמו. ולכן לא תבקש כנגדם סיבה שמימית, כי העם הזה כלביא יקום וכארי יתנשא וכאשר יקום לא ישכב עד יאכל טרף. כן ישראל אחר שיצא ממצרים לא ינחו ולא ישקוטו עד שיכבשו ארצות.

**כה ויאמר בלק אל-בלעם גם-קב לא תקבנו גם-ברך לא תברכנו:
כו ויען בלעם ויאמר אל-בלק הלא דברתי אליך לאמר כל אשר-ידבר ה' אתו אעשה:**

והנה בלק אמר לבלעם גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו. ובלעם השיבו לכן אמרתי אליך פה אל פה כל אשר ידבר ה' אעשה בין שיהיה ברכה בין שיהיה קללה ועל מנת כך באתי אליך.

**כז ויאמר בלק אל-בלעם לכה-נא אקחך אל-מקום אחר אולי יישר בעיני האלהים וקבתו לי משם:
כח ויקח בלק את-בלעם ראש הפעור הנשקף על-פני הישימון:**

וכאשר ראה בלק שהסיבה הארציית והסיבה השמימית לא היו מספיקות להחריב ולהשמיד לישראל, עשה בחינה אחרת מפאת ההשגחה האלהית. ואמר לבלעם: לכה נא אל מקום אחר, אולי יישר בעיני האלהים וקבתו לי משם.

והמקום היה ראש הפעור, כי כמו שארז"ל קוסם גדול היה בלק, וראה שעתידים היו ישראל ללקות ע"י פעור, ולא ידע במה. אמר, שמא הקללה תחול עליהם משם, כי כל החוזים בכוכבים רואים ואינם יודעים מה רואים.

**כט ויאמר בלעם אל-בלק בנה-לי בזה שבועה מזבחת והכן לי בזה שבועה פרים ושבועה אילם:
ל ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר נאיל במזבח:**

ולפי שחשש בלעם אולי בלק מהתיאשו מהסיבה השמימית מפני מה שאמר לו בלעם מהשגחת השם הדבקה בעמו ילך לו ולא יקוה לשמוע דברי נבואתו, לכן כדי לנחמו אמר לו בנה לי בזה שבעה מזבחות, רצונו לומר שגם הם צריכים אלי עתה.

[הנבואה השלישית]

השאלה הכ"ב

באומרו בנבואה השלישית, **וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים**. כי מה הם הניחושנים שעשה בשאר הפעמים? ואין לפרשו על המזבחות והפרים והאילים, כי גם בפעם הזאת הקריבם.

תשובה לשאלה כ"ב

**א וַיֵּרָא בְלָעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' לְבָרֵךְ אֶת-יִשְׂרָאֵל
וְלֹא-הֵלֵךְ כְּפַעַם-בְּפַעַם לְקִרְאֵת נְחָשִׁים וַיֵּשֶׁת אֶל-הַמְדַבֵּר פָּנָיו:**

וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים רצונו לומר לבקש אם יוכל לעשות נחשים וקסמים לקללם, אבל שת אל המדבר פניו, לעניין ארבעים שנה שהלכו במדבר. וראה כי הולכי מדברות יעלו בתהו ויאבדו, ועם גדול כזה איך מצא את צרכו במדבר ארבעים שנה. וזה שאמר וישת אל המדבר פניו. ואפשר לפרש שאין מלת נחשים כאן מלשון ניחוש וקסם אלא כפשוטו נחשים ועקרבים רצונו לומר שבשאר הפעמים היה מתבודד ומתפרד לבדו כמו שנאמר וילך שפי שענינו שהלך בגבוה הגבעה מתבודד מלשון אפתח על שפאים קינה והמתבודד במקומות החרבים אין ספק שילך לקראת הנחשים כי הם הולכים תמיד במקומות ההם ולכך אמר ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים כלומר ולא הלך להתבודד על זה עוד יחידי אבל שת אל המדבר פניו.

והותרה השאלה הכ"ב.

**ב וַיֵּשֶׂא בְלָעָם אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטֵי וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים:
ג וַיֵּשֶׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלָעָם בְּנֹו בְעֹר וּנְאִם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינָן:
ד נָאִם שְׁמַע אֲמַר־אֵל אֲשֶׁר מַחְזֶה שְׂדֵי יַחְזֶה נֶפֶל וּגְלוֹי עֵינָיִם:**

וסיפר הכתוב שראה את ישראל שוכן לשבטיו, ומפני שמעט התבודדתו בא לו השפע הנבואי יותר רב, וזהו ותהי עליו רוח אלהים, עד שמפני זה התפאר ושיבח עצמו, באומרו נאם בלעם בנו בעור, רצונו לומר שמן היום שהיה בנו של בעור היו דבריו, ומאמר הגבר שתום העין שלא יראה דבר על בוריו, כי כן הוא הקוסם שהוא כאדם שאינו רואה הדבר על אמיתתו, ושתום הוא כמו שתום בסמ"ך, כי הסמ"ך והשי"ן מתחלפים, וילקח זה תמורת זה. וכן ארז"ל שבלעם היה סומא מאחד מעיניו. אבל עתה אחרי שנשפע עליו רוח אלהים הנה נאומי ומאמרי הוא

כאדם שומע אמרי אל, אשר מחזה שדי יחזה שהוא כמו שפירשתי למעלה.

ענין הנבואה השלישית

ה מה-טבו אהליך יעקב משפנתך ישראל:
 ו כנחלים נטיו פגנת עלי נהר פאהלים נטע ה' פארזים עלי-מים:
 ז יזל-מים מדליו נזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו:
 ח אל מוציא ממצרים כתועפת ראם לו לאכל גוים צריו ועצמתיקה יגרים וחציו ומחץ:
 ט פרע שכב פארי וכלביא מי יקימו מברכין ברוך וארניך ארור:

הוסיף להודיע שישובו ישראל בארץ ויפרו וירבו עליה ושיבנו בית המקדש ויעמידו מלך וינצחו את אגג מלך עמלק ויתנשא עוד המלכות בימי דוד ושלמה. ועל זה אמר מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, רצונו לומר בהיותכם במדבר באהלים, מה טובו אהליך במחניכם ובדגליכם.

ואחר היותכם בארץ מה טובו משכנותיך בעריכם ובבתיכם. ודימה האומה הישראלית ביופיה ושלמותה אל הנחלים, כנחלים נטיו וגו' ואל גן הירק השתול על פלגי מים. ואפשר לפרש כל הדימוים האלה מהאזהרות והמשכנות, והוא ששלמות האהלים בשדה וגם שלמות הבתים בארץ הנושבת יוכלל בארבעה דברים:
 הא' שתהיינה גדולות ורחבות.
 הב' שתהיינה יפות ומקושטות.
 והג' שתהיינה חזקות וקיימות שלא יפלו.
 והד' שתהיינה גבוהות ורמות ולא שפלות.
 ולכן אמר שהאהלים והבתים ההם היו גדולים ונטוים כנחלים נטיו ומקושטים ויפים כגנות עלי נהר שהגן שהוא על הנהר יצמח בו כל עץ נחמד למראה. וחזקים וקיימים כאהלים נטע השם. ורמים וגבוהים כארזים הגדלים על יבלי מים.
 הנה א"כ דימה את האומה לאהלים ולבתים המהודרים.

ואפשר לפרש עוד, שראה בלעם את משכן ה' בארץ עומד ראשונה בגלגל, ואח"כ בשילה, ובנוב, ובגבעון, ואמר הארבעה דימוים האלה כנגדם כמספרם כמשפט. ואמר: יזל מים מדליו, לתת הנמשל בארבעה דימוים שזכר בעם ישראל. ולבאר שהנה המשלים כנחלים נטיו, להגיד כי מהם יצא העושר והטוב. וזהו יזל מים מדליו של נחל זה.

ודמה אותם לגנות עלי נהר, להגיד כי יהיה זרעו כאלו הוא נטוע על מים רבים, שמריח מים יפריח ולא יראה כי יבא חום. ודימה כחו וחזקו כאהלים נטע ה', לפי שירום מאגג מלכו. ומ"ם מאגג, מ"ם הזמן. רוצה לומר

מזמן אגג והלאה, שממש התחיל שאול במלחמותיו, ונראה חוזק ישראל. וזהו כאהלים נטע ה'.

ודימה מעלתו וגבהו ורוממותו לארזים על יבלי מים, לפי שתינשא מלכות של ישראל, והיה זה מדוד ושלמה והלאה. וכן הוא אומר (ד"ה א' י"ד) וידע דוד כי הכינו ה' למלך וכי נשא ממלכתו. כי האל אשר הוציאו ממצרים, הוא נותן עוז ותעצומות לעמו, כחוזק הראם שהוא בעל חי חזק מאוד.

ח אל מוציאו ממצרים כתועפות ראם לו יאכל גוים צריו ועצמותיהם יגרם וחציו ימחץ:

והוא אמרו **כתועפות ראם לו** רוצה לומר לישראל והוא יאכל את הגויים שהם צריו, **ועצמותיהם יגרם וחציו ימחץ** כי הוא כרע שכב כאריה וכלביא מי יקימנו. ומפני זה כלו אמר כנגד ישראל **אורריך ארור ומברכיך ברוך**. ואמר לרמוז לבלק שלא ישתדל עוד לקלל את ישראל, כי בזה תקולל חלקתו בארץ. ואמר **ומברכיך ברוך** בעצמו בלעם ושלברכתו יהיה הוא עצמו ברוך.

י ויחר-אף בלק אל-בלעם ויספיק את-כפיו

ויאמר בלק אל-בלעם לקב אויבי קראתיך והנה ברכתך בך זה שלש פעמים:

יא ועתה ברח-לך אל-מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד:

והנה בלק כמשתומם ומתבהל ובאף ובחימה ממה שקללו בלעם בזה המאמר, ספק את כפיו זה בזה ואמר לבלעם: **לקוב אויבי קראתיך והנה ברכתך בך זה שלש פעמים**. רוצה לומר, לא קראתיך אלא לקוב ולקלל ישראל שהם אויביך ואם לא היה רצונך לקללם, לא היה ראוי לך לבוא. אבל יראה שכוונת לבוא לברכם. הלך בלק להבנתו, שהיה הכל מאת בלעם ולא ה' פעל כל זאת, כמו שאמר לו. ולכך אמר לו **ברח לך אל מקומך**, רוצה לומר הנה שרי מואב וכל עם הארץ הם בעבור הדבר הזה מרי נפש, ואולי יהרגוך. לכן כיון שבאת במאמרי, ברח לך אל מקומך. באת בכבוד גדול, תשוב בקלון ובזיון.

והנה לא אשלם לך שכר ביאתך כמו שהיה בדעתי ורצוני לתת לך. וזהו אמרו **אמרתי כבד אכבדך**, אבל קרה לי בזה כמו שקרה לך בקללת העם, שהיה רצונך לקללם ומפני נבואת השם שבאה עליך נמנעת מלקללם, ושהשם מנעך ממנו. וכן אמרתי אני: כבד אכבדך ולתת לך מתנות, אבל ה' דיבר עמי והוא שימנעני מזה. ואמר זה כולו כמלעיג עליו: כמו שמנע ה' אותך מלקלל, כן מנע אותי מלכבדך. כי אם רוח השם דבר בך, הלא גם בנו דבר.

יב ויאמר בלעם אל-בלק הלא גם אל-מלאכין אשר-שלחת אלי דברתי לאמר:

יג אם-יתן-לי בלק מלא ביתו כסף וזהב

לא אוכל לעבר את-פי ה' לעשות טובה או רעה מלבי

אשר-ידבר ה' אתו אדבר:

ובלעם השיבו: **הלא גם אל מלאכך**, רצונו לומר אין אני חושש אל כבודך ומתנותיך, כי אל מלאכך דברתי בתחילה, שאף שתתן לי **מלוא ביתך כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'**

לעשות טובה או רעה מלבי ורצוני, כי אשר ידבר ה' אותו אדבר ולכן לא תחשוב שאני חושש לכבודך.

במדבר פרק כד, יד עד הסוף ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

[בלעם נפרד מבלק]

בעבור שאמר בלק לבלעם ועתה ברח לך אל מקומך. השיבו בלעם שהוא לא יברח, כי הוא לא עשה פשע בארצו שיצטרך לברוח משם, וגם לא היה צריך למתנותיו כי הוא ילך לעמו ולא יחסר לשם לו דבר.

השאלה הכ"ג

באומרו לך איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. כי הנה לא מצאנו שנתן לו שום עצה על זה.

ובפרק חלק ארז"ל, שהשיאם עצה להכשילם בבנות מואב לזנות, כי ממנו הייתה העצה ההיא, שנאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם. אבל אינה זו העצה שזכר בכאן.

תשובה לשאלה כ"ג

זהו הנני הולך לעמי, רוצה לומר לא בורח ולא הולך למקום עמי. לא אצטרך שמה מתנותיך. ולפי שבלק חם לבו בקרבו מפחד ישראל פן ישחיתו ויכבשו את ארצו, לכן בלעם כדי לנחמו ולתת לו שארית ותקווה, ניבא לו נבואה אחרת, מבלי מזבחות ולא עולות, להיותה נבואה מאת האלהים. הודיע לו בה עניין ישראל בזמן מלך המשיח וקיבוץ הגלויות העתיד להיות, ומה יהיה למואב בימים ההם, כי הבטיחו שעד הזמן ההוא לא יכבשו ישראל את ארצו. ועל זה אמר: לך איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים.

יד וְעַתָּה הֲנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכֹה אֵיעֲצֶנּוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמִּי בְאַחֲרֵית הַיָּמִים

והקשה בכתוב איך יקרא עצה מה שיהיה באחרית הימים. כי הנה כמו שאמר הפילוסוף בשלישי מספר המידות, העצה לא תבוקש על מה שיעשה הזולת, כי לא יתייעצו אנשי לצדימוניא איך יתנהגו ביניהם אנשי רומי. אבל ניקח עצה בדברים שהם בנו והם נפעלים. ובעבור זה ארז"ל שהשיאו עצה להפקיר בנות מואב לישראל, להכשילם בדבר פעור.

והרמב"ן כתב שאמר לו: אגיד לך העצה אשר יעץ השם, ממה שיעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. ואין צורך לכל זה.

אבל פשט הכתוב הוא, שהעצה הייתה לבלק שילך לו ולא יחוש ולא יפחד מישראל, לפי שמה שיעשה ישראל לעמו לא יהיה אלא באחרית הימים, ושלוש ואמת יהיה בימיו. ואין עצה גדולה מזו להסיח דעתו מזה, כי הרעה אשר יעשו היא לעתים רחוקים, ודיה לצרה בשעתה.

גם כי הרעה היא תהיה אז מחויבת, כי ה' צבאות יעץ ומי יפר. וההשתדלות והחריצות נגדו הוא שקר. וזהו לך איעצך, רוצה לומר שתלך ואל תחוש מזה, לפי שמה שיעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים, לא עתה.

והותרה בזה השאלה הכ"ג.

[הנבואה האחרונה: נאום הגבר שתום העין]

טו וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:
טז נאם שמע אמרי-אל וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:
יז אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב
דך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל-בני-שת:

וכדי לבאר זה הביא הנבואה הרביעית להיותה רחוקה מאוד אמר שהיה שומע אמרי אל, ויודע דעת עליון, ורמז בזה שנבואתו פעמים הייתה בשמיעת דברים מפורשים. ועל זה אמר **שומע אמרי אל**, ופעמים הייתה התוודעות מגיעה לשכלו, כמו שאמר במראה אליו אתוודע. ועל זה אמר **ויודע דעת עליון**. ופעמים הייתה נבואתו ראיית צורות, וכמו שאמר **הרב** בפרק מ"ד ובפרק מ"ה ח"ב. ועל זה אמר **ומחזה שדי יחזה** כי שלושתם הם צורות השגותיו הנבואית. ואמר נופל וגלוי עינים, להגיד שהיה בזמן נבואותיו נופל נרדם ארצה, אבל על כל זה היה גלוי עינים. כי אף שהיו החושים החיצוניים בטלים, היו הפנימיים בשלמותם. ואמר, ולהיותי גלוי עינים, **אראנו ולא עתה** רוצה לומר אראה הדבר הזה אשר אגיד עם היות שאינו עתה במציאות. וכן **אשורנו** ואביט אותו אף על פי שאינו לזמן **קרוב** כי אם לימים רחוקים. ומה שאראה הוא שדרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת.

כל זה באמת נאמר על מלך המשיח, שדימה אותו לכוכב השמימי שזוהרו וכבודו ומעלת מלכותו ומושלו בעולם כממשלת הכוכב על השפלים.

דך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל-בני-שת:

ומאשר אמר דרך כוכב **מיעקב**, ולא אמר **ביעקב** בב"ית, נראה לפרש שהמערכה השמימית שהייתה מחייבת ברצון השם גלות על ישראל, תסתלק, ולא תורה עליו באותו זמן באותו אופן שהייתה כל זמן הגלות. או שלא תתחייב עוד הוראתה. וזהו **דרך כוכב מיעקב**, רוצה לומר הלך ונסתלק הוראת הכוכב מיעקב, וקם במקום שבזמן הגלות לא יהיה להם מלך ושר שיהיה לו שבט מלכות. הנה בימים ההם, יקום מעצמו שבט מישור ומלכות מישראל. ואותו שבט שיקום מישראל, הוא מלך המשיח, ימחץ פאתי מואב. וכאלו אמר לבלק: הנה עתה לא יגיעך

מישראל שום נזק, אבל בימים ההם, אותו שבט מישור שיקום בתוכם, ימחץ כל הפאות שבמואב. והוא רמז לכבוש הכולל שיעשה בכל ארץ מואב.

ואמר לבלק שיתנחם בזה כי לא תהיה הרעה ההיא על מואב, בלבד אבל גם על כל בני שת וקרקר, ויהרוס ויחריב, מלשון מקרקר קיר ושוע אל ההר. ובני שת הם כלל בני אדם שבכל הישוב, כי מכל בני אדם הראשון זרעו לא נשאר מהמבול אלא נח ובניו, שהיו בני שת זרעו. ויהיה עניין זה היעוד שבבוא מלך המשיח, יתקיים מ"ש הנביא **עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.**

יח וְהָיָה אָדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שְׁעִיר אִיָּבִי וַיִּשְׂרָאֵל עֲשֵׂה חֵיל:

ואמר **והיה אדום ירשה**, רוצה לומר שיתקיים אז מ"ש עובדיה הנביא, **וירשו בית יעקב את מורשהם והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וירשו הנגב.**

יט וַיִּרְדְּ מִיַּעֲקֹב וְהָאֲבִיד שָׂרִיד מְעִיר:

וכמו שאמר שם **ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו**, כן אמר בלעם **וירד מיעקב והאביד שריד מעיר**. רצונו לומר שהממשלה והשולטנות תהיה לישראל תהיה מיעקב, מלשון רדה בקרב אויביך שבארץ אדום. וכבר ניבא ישעיהו על זה עצמו, אמר: **כי עיר בצורה בדד נוה משולח ונעזב כמדבר.**

[העמים הנזכרים בנבואה האחרונה]

השאלה הכ"ד

בנבואה האחרונה שניבא בלעם, שפעם ידבר מישראל, ופעם מאדום, ופעם מעמלק, ופעם בקניז, ומה היה כי אם יהיה לבער קין, ואוי מי יחיה משומו אל. האם נתקיימו נבואות אלה ומתי נתקיימו.

תשובה לשאלה כ"ד

ואחר שניבא בלעם על מואב וזולתו לימות המשיח, ראה עוד בנבואתו עניין עמלק שהיה בהר ההוא, וניבא עליו **ראשית גוים עמלק** וניבא שהנכבד שבגוים עמלק. או יהיה ראשית גוים, שהוא הראשון שהתחיל להלחם עם ישראל בצאתם ממצרים היה עמלק. וכבר התחילו לתת לו ישראל שכר לפעולתו, אבל אחר זה יהיה חורבנו גדול. וזה שאמר **וגם הוא עדי אובד** שעל ידי ישראל יהיה לאבדה החלטית.

כא וַיִּרְא אֶת-הַקִּינִי וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשֶׁבֶךְ וְשִׁים בְּסַלְעֵי קַנְז:

כב כִּי אִם-יִהְיֶה לְבָעַר קִינִי עַד-מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּכְךָ:

כג וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשְׁמוֹ אֵל:

כד וַצִּים מִיַּד כְּתִים וַעֲנֹו אֲשׁוּר וַעֲנֹו-עֵבֶר וְגַם-הוּא עַדִּי אֲבַד:

כה וַיִּקָּם בְּלָעָם וַיִּלָּךְ וַיִּשָּׁב לְמִקְמוֹ וְגַם-בְּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ:

ואפשר לפרש שכל הנבואה הזאת הייתה מיוחדת לישראל. ולכן זכר עמלק ואדום ומואב שיפלו בידיו. וכן זכר הקני שהוא מכלל מתנת אברהם וישראל, לא זכו לירש את ארצו בימי יהושע. ואמר: אל תחשוב שמפני חוזק מקומות מושבך אשר אתה יושב בהם תנצל לימות המשיח. כי **אם יהיה לבער קין**, רוצה לומר שכאשר יבוא זמן לבער באחרית הימים, **עד מה אשור** כלומר, עם ישראל שישבו מאשור, **ישבה** אותך. כי הנה בבוא שעתו ימהר יחישה מעשהו.

וקרא אשור ישראל אשר גלו שמה, שעתיד זרעם לחזור ולכבוש את הארץ.

ועם היות שכבר נמחו מן העולם שמות האומות האלו וארצותם, עמון ומואב ואדום ועמלק והקני, לפי שסנחריב בלבל את העולם, הנה הנבואות באו על הארצות ההמה כפי מה שנקבו בשמות בימים ההם.

ועתה שהם בלתי ידועות אצלנו הארצות ההן, הנה אין שכחה לפני כסא כבודו, וכולם הם גלויות וידועות לפניו, ודבריו חיים וקיימים.

ואמנם אמרו באחרונה **אוי מי יחיה משומו אל**, פירושו בלא ספק, אוי מי יחיה באותם הימים שנבוכדנצר הרשע ישים עצמו אל, באומרו **אעלה על במתי עב אדמה לעליון** ואחר זה לפי שבעבורו באו בני ישראל בגליות, ונתגלגלו הדברים עד כי **וצים מיד כתים**, שצים הם ספינות, יאמר בספינות או דוגיות או חבורות אנשים מבני כתים, יענו כל בני אשור ויענו עבר, שיכבשו כל ארץ העברים וכל מלכות אשור. ועל כל זה גם הוא כתיב באחרית הימים **עדי אובד** כי יהיו באבדון החלטי. והוא עצמו מה שאמר למעלה, כמו שפירשתי, **והאביד שריד מעיר**.

והותרה השאלה הכ"ד.

במדבר פרק כה, א-י

[ויחל העם לזנות אל בנות מואב]

השאלה הכ"ה

בפרשת וישב ישראל בשטים. במה שאמר יתברך למשה **קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש** כי למה צוה זה על הראשים? ואם היה שהם חטאו בבנות מדין, כמו שתרגם אונקלוס: וקטול דחייבי קטול [הרוג את חייבי המיתה], הייתכן שכל ראשי העם חטאו בזה, והנה התורה לא פרסמה אלא זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני. ואם כולם חטאו, איך משה לא קיים דבר השם, אבל אמר אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור, ולא הוקע ולא תלה השופטים, עצמם כמו שציווהו השם.

[בנות מואב או בנות מדיין?]**תשובה לשאלה כ"ה**

א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעָם לְזַנּוֹת אֶל-בָּנוֹת מוֹאָב:
ב וַתִּקְרָאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן:

סיפר הכתוב שכאשר ישבו ישראל בשיטים, והוא אבל השיטים אשר היה בערבות מואב, שלא נסעו משם עוד כל ימי משה, ויחל העם לזנות אל בנות מואב. רוצה לומר, שהעם נעשה חולין, וחילל כבודו בהיותו זונה את בנות מואב שהיו באות במחנה ישראל, והיו מזנות עימהם.

והנראה מתוך העניין הזה הוא כי בנות מדין היו הזונות האלו, והתנכרו עצמן לומר מואבים אנחנו, ויש על זה ראייה חזקה:

הא' כי הנה התורה זכרה הרעות שעשו עמון ומואב עם ישראל, ובעבורם אמר **לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך**, ושלא יבוא בקהל ה' בסיבת רעתם אשר עשו שזכר. אבל לא זכרה הרעה שהזנו את ישראל להיצמד לבעל פעור, שהיא הגדולה שברעות. והוא המורה שלא היו הנשים ההמה מואביות.

והב' כי בא בקבלה האמיתית, מואבי ולא נתעבו המואביות. ולכך לא נאסרה רות המואביה שיצא ממנה דוד. ואילו חטאו בנות מואב בזה, היו המה אסורות יותר מהגברים. **והראיה הג'** כי המדיינים נמסרו להריגה מפני זה העניין, וכמו שאמר בשלל מדין הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגומר. וכן נאמר **צרור את המדיינים...**, אשר נכלו לכם על דבר פעור. א"כ המדיניות נכלו ולא המואביות.

ולזה נראה לפרש, כי בלק, כאשר שמע מבלעם כי שלום ואמת יהיה בימיו, הלך לדרכו. אך בלעם, בשובו למקומו, מצא שם שרי מדין. או שבבואו דרך ארצו עבר במדין, ודיבר עם שריו, ושאלו ממנו עצה מה יעשו לישראל. ויעץ להם שאי אפשר להשטין לישראל ולהורידם מקדושתם, מאהבת ה' אותם, אלא בזנות הנשים, שהם מסירות לבב האדם מעם אלהיו. וזו תהיה סיבה למפלתם, כי אלהי ישראל שונא זימה הוא.

ובלעם ישב עימהם במדין לכבדם, ולדעת מה יעשה בדבר. ושם נמצא גם כן עדיין במלחמת מדין, ונהרג עם מלכי מדין. ומפני שבעל פעור היה בגבול מואב, הפקירו המדיינים בנותיהם לזנות. והמה התנכרו כאלו היו מואביות, להעלים זנותם, גם כי המואביים ישלימו עם ישראל, ולא כן המדיינים.

וחשבו ישראל בתחילה שהיו מואביות, ובאות לזבוח לבעל פעור כמנהגן, ותקראנה לעם לאכול מזבחי אלוהיהן. ומתוך כך הסיתו אותם וישתחוו לאלוהיהם, כדי להשיג מהם הנאת המשגל. וזהו וייצמד ישראל לבעל פעור, כי בעבור משגל נעשו חתנים לעכו"ם. כמו שאמר הנביא **ובעל בת אל נכר**.

[ויצמד ישראל לבעל פעור]

ג וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחֲרֹאֲף ה' בְּיִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה קַח אֶת-כָּל-רֹאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמַיִם
וַיָּשִׁב חֲרוֹן אַף-ה' מִיִּשְׂרָאֵל:
ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-שִׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ אֶנְשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:

ויחר אף ה' בישראל להשמידם במגפה. ואמנם אמר השם למשה, **קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש. המתרגם פירשו** שייקח את כל ראשי העם, אותם שחטאו, והיו חייבים בדבר, ההוא ויתלה אותם על עץ בפרהסיא.

וחכמי הקראים אמרו, **קח את כל ראשי העם**, שייקח עמו הראשים כדי לעשות משפט בנצמדים. ופרשו **והוקע אותם** מוסב לנצמדים. והטעם שיחפור בארץ ויכניסם שם עד חצי גופם וכן היו המוקעים בני רצפה.

והנכון בעיני הוא שהאל יתברך בראותו הפשע הגדול הזה שנעשה בישראל בפרהסיא, וששרי העם ושוטריו לא היו מוחים בדבר ולא מוכיחים ומענישים את החטאים בנפשותם. אמר למשה, ראוי הוא לעשות על זה משפט גדול, לא לבד לנצמדים לבעל פעור אבל על כל שרי ישראל שנעשה בתוכם ולעיניהם, ואין איש שם על לב. וכאלו בדרך עצה אמר למשה, אם תרצה להציל את ישראל מן הכליה המוחלטת, קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש, רוצה לומר שיתקע את החרב בבטנם ויהרגם בפרסום, כמו שהם חטאו בפרסום. וכאשר תעשה זה בשרים, ישוב חרון אף ה' מישראל ולא יעניש ויכלה את כל העדה כרגע.

וכאשר הבין משה כוונת השם לא היה לו להרוג את ראשי העם להיותם נצמדים לבעל פעור, אלא מפני שלא עשו משפט בחוטאים ובמורדים, אמר אל הראשים ההם, הרגו איש אנשיו ממשפחתו ויתר משרתיו הנצמדים לבעל פעור, ולא תהיו עוד מתרשלים בדבר המשפט פן עליכם יהיה הזעם.

הנה התבאר שמרע"ה לא עבר על הציווי האלהי. ומה הוא: **והוקע אותם**. כי משם לקח פנחס להרוג את זה בחנית.

והותרה השאלה הכ"ה.

והנה **חז"ל** זכרו רבים שנהרגו על זה.

אבל הרב רבי **משה בר נחמן** כתב ע"ד הפשט, שראשי העם נקבצו פתח אוהל מועד ומדרזו לקיים מצוות ה' באנשיהם. ובזה בא זמרי עם המדיינית, ובא פנחס אחריהם ודקרום ותעצר

המגפה.

והשופטים לא דנו עוד שום חוטא, כי חשך ממות נפשם עניין פנחס. ונשארו מן הנצמדים רבים שנשמדו אחר כך, טרם עברם את הירדן, וכמו שאמר כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלוהיך מקרבך, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. ונכון הוא.

[זמרי ופנחס]

וְהָיָה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל-אֶחָיו אֶת-הַמְדִּינִית
לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְהָמָּה בָּכִים פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד:

ואמר והנה איש מבני ישראל בא וגומר, להגיד שכן עשו כל הראשים משפט באנשיהם, חוץ מאחד שלא עשה משפט באנשיו, אבל הוא בעצמו בא, ויקרב מדינית אחת לפני אחיו ולפני משה ולפני כל העדה, בהיות כולם בוכים פתח אוהל מועד, ומתפללים לשם יתברך שלא ישפוך עליהם חרון אפו.

והפרוץ ההוא לא נרתע מבכיית העם, ולא ירא אלהים, ולא כיסתה כלימה פניו ממשה רבנו ומיתר השרים שהיו מבערים את הרע מקרבם. ובאותו פרסום ופומבי גדול בעל את המדיינית, בהיותו הוא נשיא בית אב לשבט שמעון, והיה מתיר לכל אנשי שבטו לעשות כן.

ז וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן-אֶלְעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ:
ח וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַקִּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת-שִׁנְיָהֶם
אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת-הָאִשָּׁה אֶל-קִבְתָּהּ וַתַּעֲצֹר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וכאשר ראה זה פנחס, עם היותו בלתי מלומד למלחמה, כי לא ניסה ללכת באלה, לא המתין: שהיה **בן אלעזר בן אהרן הכהן**, אבל קם מתוך העדה הבוכים פתח אוהל מועד **ויקח רומח בידו** כי קנא לה' בכל איברי גופו שהם רמ"ח איברים, התעורר ובא אחר איש ישראל אל הקובה, שהוא האהל הנמתח כקובה, וידקור הרומח בבטן שניהם, רוצה לומר של איש ישראל ושל האשה המדיינית אל קבתה, שהוא בטנה ואצטומכתה, כי כן ציוה השם **והוקע אותם**. וידמה שבשעת המשגל בא עליהם, וידקור את שניהם בפעם אחת בדקירה אחת.

ובפועל הזה המגפה נעצרה מישראל, שכבר היו מתים בה כ"ד אלף, ורובם היו משבט שמעון. כי פלס ומאזני משפט לה', וכל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור, כמו שאמר משה, השמידו ה' אלהיך. והדבקים באלהיהם נשארו חיים, כי לא הייתה המגפה ההיא חולי מתדבק, אלא עונש ישר ומשפט אלהי.

תם